

ΜΟΡΦΕΣ ΒΙΑΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΛΗΜΑΤΑ

Dr. Κωνσταντίνα Ι. Γογγάκη¹
ΤΕΦΑΑ πανεπιστ. Αθηνών

Περίληψη

Η εργασία αυτή επιχειρεί να δώσει απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα: α) Υπήρχαν φαινόμενα βίας στα αρχαία αθλήματα; β) Ποιος ήταν ο χαρακτήρας και η μορφή αυτών των φαινομένων; γ) Μέσα από ποιες φιλολογικές πηγές αντλούμε τις μαρτυρίες για το θέμα αυτό και δ) Πώς παρουσιάζεται η βία μέσα από τα κλασικά αυτά κείμενα.

Η εργασία περαιτέρω επιχειρεί να ερμηνεύσει τα φαινόμενα βίας στην αρχαία εποχή α) λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα της αρχαίας κοινωνίας, και επίσης β) συνδέοντας το κοινωνικό φαινόμενο της βίας στα αθλήματα με τα άλλα δομικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Διερευνά επομένως τους παράγοντες που επηρεάζουν τα φαινόμενα βίας στα αρχαία αθλήματα και το πώς αυτά συνδέονται με τα άλλα χαρακτηριστικά της αρχαίας κοινωνίας, ώστε να διαπιστώσει τους όποιους ηθικούς συμβολισμούς υποκρύπτονται πίσω από τα φαινόμενα αυτά οι οποίοι είναι απόρροια των κοινωνικών συνθηκών της αρχαίας κοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται και μία συγκριτική συσχέτιση των φαινομένων βίας στα αθλήματα της αρχαιότητας με τον χαρακτήρα των φαινομένων της σύγχρονης βίας.

1. Εισαγωγή

Η Βία, γεννημένη στη μυθολογία από την κόρη του Ωκεανού Στύγα και τον Πάλλαντα και αδελφή του Ζήλου, της Νίκης και του Κράτους,² αποτελεί την προσωποποίηση της βίας.

Η βία είναι και το κύριο γνώρισμα των παγκόσμιων κοσμογονικών μύθων για την επικράτηση των νέων θεών έναντι των παλαιότερων. Η σύγκρουση, δηλαδή, στους κοσμογονικούς μύθους είναι ένα απαραίτητο δομικό στοιχείο του ανταγωνισμού για τον έλεγχο της εξουσίας ή την

1 Λέκτορας Φιλοσοφίας του Αθλητισμού ΤΕΦΑΑ Πανεπιστημίου Αθηνών.

2 Ησίοδ. Θεογ. 383-385.

εγκατάσταση μιας νέας τάξης³. Η ελληνική μυθολογία βρίθκει από περιγραφές τέτοιων βίαιων μαχών, με πιο χαρακτηριστικές αυτές της Τιτανομαχίας, τις Γιγαντομαχίες, τις μάχες με μυθικά τέρατα, όπως ο Τυφώας, ο Τιτυός, η Έχιδνα, οι Κύκλωπες ή ο Πύθων.⁴

Μία ανάλογου συμβολισμού σκηνή βίας υπάρχει στο Θεόκριτο. Στο 22ο Ειδύλλιο, ο νικητής των ολυμπιακών αγώνων Πολυδεύκης, ο καλύτερος αθλητής στην πυγμαχία⁵, φτάνοντας στη χώρα των Βεβρύκων προκαλείται από τον αρχηγό των βαρβάρων Άμυκο σε αγώνα πυγμαχίας. Οι δύο αντίπαλοι στέκονται στο κέντρο των συγκεντρωμένων φόνον αλλήλοισι πνεύοντες, θέλοντας δηλαδή ο ένας το θάνατο του άλλου.⁶ Αρχισε τότε μια σκληρή συμπλοκή μεταξύ των δυο πυγμάχων, πολὺς μόχθος επειγομένοισιν ετύχθη (83), που είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση του γιου του Δία Πολυδεύκη. Ο Άμυκος στάθηκε σαν μεθυσμένος από τις πληγές των χτυπημάτων που είχε δεχτεί, εκ δ' επτυσεν αίμα φοίνιον (98), φτύνοντας δηλαδή αίμα κόκκινο. Και οι ήρωες, που παρακολουθούσαν τη μάχη υποστηρίζοντας τον Πολυδεύκη, έβγαλαν φωνές χαράς σαν είδαν το στόμα του γίγαντα Άμυκου και τη γνάθο του γεμάτα άγριες πληγές και τα μάτια του στενά σαν χαραμάδες στο καταχτυπημένο του πρόσωπο. Με μια γροθιά ανάμεσα στη μύτη και τα φρύδια του ζαλισμένου Άμυκου, ο Πολυδεύκης του έσχισε το μέτωπο ως το κόκαλο: παν δ' απέσυρε μέτωπον ες οστέον (105). Η άγρια μάχη συνεχίστηκε δίνοντας θανάσιμα χτυπήματα ο ένας στον άλλο με τους σκληρούς μάντες (108). Ο Άμυκος έδινε γροθιές στο στήθος και πιο κάτω από το λαιμό, ενώ ο Πολυδεύκης του παραμόρφωσε το πρόσωπο με τρομερά χτυπήματα: ο δ' αεικέσι πληγαίς πάν συνέφυρε πρόσωπον ανίκητος Πολυδεύκης (110-11). Στη συνέχεια ο Πολυδεύκης αποφεύγοντας ένα καίριο χτύπημα του αντιπάλου του που μπορούσε ν' αποβεί μοιραίο γι' αυτόν, χτύπησε τον Άμυκο κάτω από τον αριστερό κρόταφο, εκ δ' εχύθη μέλαν αίμα θούς κροτάφοιο χανόντος (125), και αμέσως δηλαδή χύθηκε μαύρο αίμα από τον κρόταφο που σχίστηκε. Ύστερα τον χτύπησε στο στόμα, τσακίζοντάς του τα δόντια: πυκνοί δ' αράβησαν οδόντες (126). Τέλος, αιεί δ' οξυτέρω πιτύλω δηλείτο πρόσωπον, μέχρι συνηλοίησε παρήια (127-128), με μία σειρά δηλαδή από

- 3 Γογγάκη Κ., Ο Μυθολογικός Κύκλος των Πυθίων Αγώνων, Καταγωγή-Τελετουργία- Ερμηνεία. (Διδακτορική Διατριβή), Αθήνα 1997.
- 4 Για το συμβολισμό των παραπάνω μύθων, τη Δρακοντοκτονία και το μύθο της σύγκρουσης Απόλλωνα-Πύθωνα, βλ. Γογγάκη ό.π.
- 5 Φιλόστρ. Γυμν. 9.
- 6 Θεόκρ. Ειδ. 22 82.

γροθιές που έπεφταν όλο και πιο γρήγορα, του όργωσε το πρόσωπο ώσπου του κατάσκισε τις παρειές. Ο Άμυκος έπεσε αλλοφρονέων καταγής, δείχνοντας με τα χέρια ότι παραδινόταν, μια που κόντευε να πεθάνει (128-130).

Οι περιγραφές αυτές δείχνουν τη βιαιότητα του αγώνα πυγμαχίας, κατά τον οποίο ο ένας από τους δυο έπρεπε να νικήσει ή να πεθάνει. Η βιαιότητα αυτή δε θεωρείται όμως κάτι το μεμπτό, γιατί αναδεικνύει τον ήρωα των αγαπημένων παιδιών του Δία, των Αργοναυτών. Κυρίως όμως, γιατί η μάχη μεταξύ Πολυδεύκη και Άμυκου είναι μία μάχη επιβίωσης, που αν ο Πολυδεύκης ηττηθεί δεν χάνει μόνο τη ζωή του, αλλά χάνουν οι ήρωες τον αγώνα κατά των αρχέγονων στοιχείων της φύσης, κάτι αντίστοιχο δηλαδή με τον αγώνα του Οδυσσέα και του Κύκλωπα. Αναδεικνύεται για άλλη μία φορά η ανδρεία του Πολυδεύκη, που κερδίζει την άνιση μάχη με ένα γίγαντα, και προσδίδεται μια ηρωική διάσταση στην πράξη του, αλλά και ένα ηθικό μήνυμα: η τιμωρία του αφιλόξενου πνεύματος και της προσβολής των ξένων. Αυτή η άποψη εκφράζεται ξεκάθαρα και στους τελευταίους στίχους του Ε[ιδυλλίου: "Εσύ όμως νικητή πυγμαχέ Πολυδεύκη, δεν έκανες τίποτε ανάρμοστο σε βάρος του Άμυκου, μόνο τον έβαλες να πάρει μέγα όρκο στον πατέρα του απ' τη θάλασσα, τον Ποσειδώνα, ότι ποτέ ξανά δεν θα προσέβαλε τους ξένους"⁷. Για τους λόγους αυτούς ο τρόπος, που χρησιμοποίησε ο Πολυδεύκης την πυγμαχία, θεωρήθηκε ο καλύτερος και γι' αυτό τον ύμνησαν οι ποιητές.⁸

Στη μυθολογία υπάρχουν αναφορές για περιπτώσεις σοβαρού τραυματισμού ή και θανάτου στους αγώνες. Χαρακτηριστικός είναι ο μύθος του Υάκινθου, για τον θανάσιμο τραυματισμό, που προκλήθηκε από κάποιο αθλητικό όργανο. Το λυγερό αγόρι με τις ωραίες, γυμνασμένες στο αγώνισμα του δρόμου, κνήμες και με το τρυφερό κορμί, χτυπήθηκε θανάσιμα από τον Απόλλωνα, όταν άθελά του εκείνος έριξε πάνω του τον δίσκο.⁹ Από το αίμα του φύτρωσε το λουλούδι υάκινθος, το οποίο συμβολίζει την αγάπη, που αιώνια με το αίμα της χρωματίζει το άνθος. Αλλά και ο Όξυλος διέπραξε φόνο χωρίς να το θέλει, όταν έριξε το δίσκο και αστόχησε,¹⁰ ενώ ακούσιος ήταν και ο φόνος που διέπραξε ο Αιτωλός κατά την τέλεση αγώνων αρματοδρομίας¹¹. Ο φόνος όμως του Οινόμαου στον

7 Θεόκρ. Ειδ. 22.132-134.

8 Φιλόστρ. Γυμν. 9.

9 Φιλόστρ. Εικ. 1.24.

10 Πaus. 5.3.7.

αγώνα αρμάτων είναι εκούσιος, από τη δολιοφθορά στο άρμα του, η οποία προκάλεσε την ανατροπή και το θάνατό του, για να κερδίσει ο Πέλοπας την Ιπποδάμεια.¹² Εκούσιος είναι και ο φόνος των υιών του Άκτορα καθώς πήγαιναν να πάρουν μέρος στους Ισθμικούς αγώνες, που αποτελεί και τον λόγο για τη μη συμμετοχή των Ηλείων στα Ίσθμια.¹³ Η μη συμμετοχή των Ηλείων στα Ίσθμια, σύμφωνα με μία άλλη παράδοση, οφείλεται στο φόνο των δυο Ηλείων αδελφών, που τους έπνιξαν οι ανταγωνιστές τους στην πάλη και στο παγκράτιο ή με κάποιον άλλο τρόπο φονεύτηκαν προτού λάβουν μέρος στους αγώνες.¹⁴ Και ο "Ταράξιππος" του Ισθμού τέλος, σκοτώθηκε από τα άλογα, όταν ο Άκαστος οργάνωσε αγώνες προς τιμή του πατέρα του.¹⁵

2. Η βία στα αρχαία αθλήματα

Η βία στα αρχαία αθλήματα δηλώνεται ήδη, στον Όμηρο. Στην Ιλιάδα, στα "επί Πατρόκλω αθλα" η περιγραφή του αγώνα πυγμαχίας των δυο αντιπάλων δικαιολογεί απόλυτα τον χαρακτηρισμό "αλεγεινής" (Ψ 653) που προσδίδεται στην πυγμαχία: Ο Επειός, που διεκδικεί από τον Ευρύαλο την πρωτιά, υπόσχεται ότι αντικρύ χρώατε ρήξω σύν τ'οστέ" αράξω, "θα σκίσω δηλαδή τις σάρκες του αντιπάλου μου και θα του τσακίσω τα κόκαλα" (673). "Οι δικοί του ας μείνουν κοντά του", συνεχίζει ο Επειός, "μόνο για να τον κουβαλήσουν σαν θάχει σκοτωθεί από τα χέρια μου" (674-675). Οι δυο άνδρες ανασήκωσαν τα στιβαρά τους χέρια και όρμησαν ο ένας επάνω στον άλλον (686-687).¹⁶ Τα βαριά τους χέρια μπερδεύτηκαν, τα δόντια τους έτριζαν άγρια, και έσταζε ιδρώτας από τα μέλη τους (687-689). Ο Επειός χύμηξε και χτύπησε τον αντίπαλό του στο πρόσωπο, τόσο δυνατά που ο Ευρύαλος πετάχτηκε, όπως το ψάρι στο γιαλό, όταν φυσάει φρικτός βοριάς και το κύμα πάλι το σκεπάζει, λέει ο ποιητής (689-694). Ο μεγαλόψυχος Επειός δεν τον αποτελείωσε, αλλά άφησε να τον απομακρύνουν οι φίλοι του, ενώ εκείνος έσερνε τα πόδια του, έφτυνε αίμα πυχτό και λιπόθυμος είχε το κεφάλι γερμένο στο πλάι

11 Πaus. 5.1.8: εφ' αίματι ακουσίω δίκην ειλον.

12 Για το μύθο του Πέλοπα και του Οινόμαου: Πaus. 5.1.6-7, 5.10.6, 5.13.7, 5.14.6, 5.17.7, 6.20, 17, 6.20.19, 6.21.6-7, 6.21.9.

13 Τους φόνευσε ο Ηρακλής σε ενέδρα, και μάλιστα κατά τη διάρκεια της πολεμικής ανακωχής: Πaus. 5.2.1.

14 Πaus. 5.2.4.

15 Πaus. 6.20.19.

16 Ομ. Ιλ. Ψ 653-699.

(694-697). Ο αγώνας ήταν επομένως μέχρι τελικής πτώσης του αντιπάλου. Ανάλογες σκηνές διαδραματίζονται όταν λίγο αργότερα ο Αχιλλέας έθεσε τα αεθλα της αλεγεινής παλαιμοσύνης, της επίπονης πάλης (700-701). Ο Οδυσσεύς και ο πελώριος Αίας αρπάζονται με τα στιβαρά χέρια τους, και οι πλάτες τους έτριζαν καθώς τις έσερναν γερά τα ατρόμητά τους χέρια (711-715). Κρύος ιδρώτας έτρεχε από πάνω τους και οιδήματα πυκνά σηκώθηκαν στα πλευρά και στους ώμους τους, γεμάτα κόκκινο αίμα (715-717). Ο Όμηρος συνεχίζει την περιγραφή της μάχης, την οποία απολάμβαναν οι Αχαιοί πολεμιστές επευφημώντας τους δυο δυνατούς αντίπαλους, που μάχονταν γενναία (717-728). Αλλά και το αγώνισμα της οπλομαχίας, που ακολουθεί ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο, γιατί ο ηττημένος μπορούσε να χάσει και τη ζωή του ακόμη. Οι αντίπαλοι θα χτυπηθούν με χάλκινα κοφτερά κοντάρια (803-804), και νικητής θα ανακηρυχθεί αυτός που θα τρυπήσει τον αντίπαλό του και θα χύσει μέλαν αίμα (806).¹⁷ Ο αγώνας σταμάτησε μόνο από φόβο μη σκοτωθεί ο Αίας, όταν ο Διομήδης προσπαθούσε να τον χτυπήσει με το άκρο του γυαλιστερού του ακοντίου, θέλοντας να τον βρει στο λαιμό (821).

Ο αγώνας επομένως φτάνει ως τα άκρα. Η σκληρή αναμέτρηση ανάμεσα στους δυο μαχητές θα σταματήσει μόνο, όταν ο ένας νικήσει κατά κράτος τον αντίπαλό του. Το ηρωικό ιδεώδες κυριαρχεί στην Ιλιάδα και αντανakλάται στους αγώνες, που στον Όμηρο στοχεύουν στην επίδειξη της "[αρετής" του πολεμιστή¹⁸. Το ομηρικό έπος αποτυπώνει το πολεμικό ιδεώδες, το οποίο ταυτίζει το νικητή με τον ήρωα των πολεμικών κατορθωμάτων του παρελθόντος.

Η επική παράδοση επηρεάζει και τη διαμόρφωση της πολεμικής ελεγείας, όπως φαίνεται στον Τυρταίο, περί τα μέσα του 7ου π.Χ. αιώνα., που υποστηρίζει πως το μέγεθος της πολεμικής ανδρείας στον άνδρα ταυτίζεται με την θυσία του για την πατρίδα, και επομένως η άσκηση έχει ωφέλεια μόνο, αν βοηθά στην πολεμική δεξιότητα¹⁹. Ο Πίνδαρος αργότερα, περί το 450 π.Χ., εξισώνει τους αγώνες με τον πόλεμο, και αναγνωρίζει ότι ίδιες τιμές πρέπει να δίνονται και στον πολεμιστή και στον αθλητή των αγώνων.²⁰ Από την θεώρησή του αυτή άλλωστε απορρέει και η περιφρόνηση την

17 Ιλ.. Ψ 802 κε.

18 Ιλ. Ψ 374, Οδ. θ 237 κε.

19 Τυρτ. Ελεγεία 6-7 D, 9 D.

20 Πίνδ. Ισθμ. 1.50, πβ. Πυθ. 2. 1-6, Νεμ. 9. 30 κε, Ισθμ. 5 1-6. Βλ. Bowra C.M. PINDAR, Oxford 1971 (β'), σ. 184, Γογγάκη Κ., "Ο ηττημένος αθλητής στον Πίνδαρο", Φιλολογική 16 (1998) σ. 18.

οποία εκφράζει για τον ηττημένο αθλητή.²¹ Η άποψή του είναι πως ο αθλητής πρέπει να πέσει φοβερός επάνω στον αντίπαλό του και να κερδίσει οπωσδήποτε, αλλιώς δεν είναι ήρωας αντάξιος της πόλης.²² Η θεωρία, ότι η άσκηση πρέπει να σκοπεύει στην προπαρασκευή καλών πολεμιστών και στο να καταστήσει τους νέους χρήσιμους στην ειρήνη και στον πόλεμο, ανθεί στην κλασική περίοδο και εκφράζεται από τον Σόλωνα,²³ τον Πλάτωνα,²⁴ τον Αριστοτέλη,²⁵ και επιβιώνει σε συγγραφείς της ρωμαϊκής περιόδου, όπως ο Φιλόστρατος.²⁶

Το γυμνάσιον είναι στην κλασική περίοδο ένας χώρος που εξυπηρετεί την αντίληψη αυτή, ότι δηλαδή εκεί εκπαιδεύονται οι νέοι σε αυτά, που ωφελούν ιδιαίτερα την πόλη τους, ώστε να ανταμειφθούν και οι ίδιοι και η πόλη.²⁷ Εκτός όμως από τη σκληρή προετοιμασία των αθλητών υπήρξαν στο χώρο αυτό και περιπτώσεις ακούσιας ή και εκούσιας βιαιότητας, που έφταναν στα όρια του δυστυχήματος ή κάποτε και του φόνου. Η Απολογία φόνου ακούσιου του Αντιφώντα, περί το 425 π.Χ., είναι η απολογία ενός πατέρα για το γιο του, που καθώς ασκείτο στο γυμνάσιο σκότωσε με το ακόντιο ένα νεαρό αγόρι. Ο πατέρας δίνει τεχνικές πληροφορίες με σκοπό να αποδείξει ότι ο γιος του δεν χτύπησε τον συνομήλικό του ουχ υβρει ουδέ ακολασία, ούτε δηλαδή από ανάρμοστη συμπεριφορά ούτε από ακολασία, για τα οποία φαίνεται ότι κατηγορούσαν τον νέο, αλλά πως το άλλο παιδί έτρεξε στην πορεία του ακοντίου και έβαλε το σώμα του ανάμεσα.²⁸ Το λάθος σύμφωνα με τον ισχυρισμό αυτό οφείλεται στο σκοτωμένο αγόρι, το οποίο κατά κάποιον τρόπο τιμωρήθηκε, έτσι για το ακούσιο λάθος του.²⁹ Μια ανάλογη περίπτωση ακούσιου φόνου αναφέρει

21 Βλ. Bowra σ. 182, Γογγάκη Κ. "Ο ηττημένος αθλητής" σ. 17.

22 Πίνδ. Νεμ. 4. 96. Για την αξία της αγωνιστικής νίκης στον Πίνδαρο βλ. Γογγάκη Κ. "Ο ηττημένος αθλητής" σσ. 16-19.

23 Λουκ. Ανάχαρσις {η Περί Γυμνασίων 28.

24 Πλάτ. Νόμοι 796 d, Πολ. 404 a-b, Λάχης 182 a-d.

25 Αριστοτ. Ρητορ. 1361 b. Για τον άνδρα που βρίσκεται στην ακμή του, κάλλος είναι να μπορεί να αντιμετωπίζει τους κόπους του πολέμου, Πολιτικά 1337 b.

26 Φιλόστρ. Γυμν. 11: πάλη δέ καί παγκράτιον ως ες τό πρόσφορον τω πολέμω ευρηται.

27 Αντιφών. Τετραλογία Β' 3.

28 Αυτόθι.

29 Αντιφ. Τετραλ. Β' 4.

ο Πλούταρχος στους αγώνες του πεντάθλου, όταν ένας αθλητής χτύπησε με το ακόντιο τον Επίτιμο από τα Φάρσαλα και τον σκότωσε.³⁰

Τη ζωή στο γυμνάσιον καταγράφει αργότερα ο Λουκιανός μέσα από τα μάτια του Ανάχαρσι, ενός ξένου από τη Σκυθία, που ερωτά απορημένος τον Σόλωνα για την εικόνα, που εμφανίζουν οι νέοι εκεί. Αναρωτιέται, γιατί παλεύουν μεταξύ τους, βάζουν τρικλοποδιές, στραγγαλίζουν και λυγίζουν ο ένας το σώμα του άλλου, και κυλιούνται στη λάσπη ώσπερ σύες, δηλαδή σαν γουρούνια.³¹ Αλείφονται με λάδι, τραβούν και σπρώχνουν ο ένας τον άλλον, και κουτρουν τα μέτωπά τους σαν τα κριάρια: ώσπερ οι κριοί.³² Και συνεχίζει να απορεί ο ξένος καθώς βλέπει έναν νέο, που σήκωσε έναν άλλο από τα πόδια και τον έριξε καταγής, κι έπεσε ύστερα επάνω του και δεν τον αφήνει να σηκωθεί, αλλά τον σπρώχνει μέσα στη λάσπη. Ο νέος αυτός, τυλίγει τα πόδια του στη μέση του άλλου και πατώντας με τον πήχη του χεριού τον λαιμό του, τον πνίγει, ενώ ο άλλος τον χτυπά με την παλάμη του στον ώμο ικετεύοντας να μην τον πνίξει εντελώς, όντας και οι δυο από την κορφή ως τα νύχια γεμάτοι λάσπη και ιδρώτα, τόσο, που προξενούν τον γέλωτα.³³ Άλλοι νέοι, συνεχίζει ο Ανάχαρσις, κατασκονισμένοι, χτυπούν και κλωτσούν ο ένας τον άλλο, ένας μάλιστα μοιάζει δυστυχισμένος, που θα φτύσει τα δόντια του, τόσο γεμάτο άμμο και αίμα είναι το στόμα του, από μια γροθιά, που έφαγε στο σαγόνι.³⁴ Και το πιο περίεργο είναι ότι ο άρχων όχι μόνο δεν τους χωρίζει ή δε σταματάει τη μάχη, αλλά επαινεί και παροτρύνει εκείνον, που έδωσε τη γροθιά.³⁵

Το θέαμα αυτό φαίνεται ακατανόητο στον ξένο, που θαρρεί πως αυτοί οι νέοι σίγουρα έχουν χάσει τα λογικά τους: παραπαίουσιν οι ταυτα δρωντες³⁶. Όλα αυτά είναι εντελώς διαφορετικά από τα ήθη της πατρίδας του και είναι φυσικό να του φαίνονται αλλόκοτα.³⁷ Στην Ελλάδα όμως,

30 Πλουτ. Περ. 36. Απασχόλησε μάλιστα πολύ τον Περικλή με τον Προταγόρα το θέμα αν το ακόντιο ή ο αθλητής που το έριξε ή οι αγωνοθέτες έπρεπε να θεωρηθούν ως αίτιοι του κακού: αυτόθι.

31 Λου. 'Ανάχ. 1.

32 Αυτόθι.

33 Αυτόθι.

34 Λουκ. 'Ανάχ. 3.

35 Αυτόθι.

36 Λουκ. 'Ανάχ. 5.

37 Λουκ. 'Ανάχ. 6.

του εξηγεί ο Σόλων, δεν γίνονται αυτά από μανία, από τρέλα, ούτε χτυπιούνται και κυλιούνται στη λάσπη από απρέπεια, αλλά αυτό που κάνουν οι νέοι στο γυμνάσιον είναι χρήσιμο και ηδύ, και δυναμώνει πολύ τα σώματά τους.³⁸ Ο Ανάχαρις θεωρεί αστείο ότι οι νέοι προπονούνται τόσο σκληρά διατρέχοντας τον κίνδυνο ή να πνίξουν ο ένας τον άλλον ή να τσακίσουν τα μέλη τους, μόνο για την απόκτηση μικρών βραβείων, όπως τα μήλα και τα σέλινα.³⁹ Πασαλείβονται με λάσπη, τρώνε κλωτσιές στην κοιλιά,⁴⁰ και φτάνουν σε σημείο οικτείραντες επί ταις πληγαις, να τους λυπούνται δηλαδή για τις πληγές τους.⁴¹ Και απορεί που υφίστανται τέτοιες προσβολές ενώπιον τόσων μαρτύρων, καθώς τους βλέπουν αιματι ραινομένους, να πιτσιλιούνται δηλαδή με αίμα, να στραγγαλίζονται, να χτυπιούνται, να πέφτουν καταγής και να πατιούνται από τους αντιπάλους τους,⁴² ντροπιάζοντας το κάλλος και το παράστημά τους με την άμμο και τους μώλωπες, υποφέροντας τόσα, μόνο και μόνο για ένα κλαδί αγριελιάς.⁴³ Η απάντηση του Σόλωνα είναι ότι ο αθλητής δεν αποβλέπει στα δώρα, αλλά στη δόξα που τα συνοδεύει, η οποία αξίζει τα πάντα για τους νικητές.⁴⁴ Η νίκη αυτή δεν αποκτιέται χωρίς κόπο και μεγάλες δυσκολίες,⁴⁵ αλλά οι θεατές των αγώνων θαυμάζουν την αρετήν και την ισχύν των ανδρών, το σωματικό κάλλος, το θάρρος, την ανείπωτη προσπάθεια για τη νίκη.⁴⁶ Η υπερβολική άσκηση, εξηγεί ο Σόλων, έχει σκοπό να γίνουν οι νέοι χρήσιμοι στους πολέμους και διά τουτο εις υπερβολήν ασκουμέν.⁴⁷

Η άποψη του Σόλωνος απηχεί την αντίληψη της εποχής του για το πρότυπο του ιδανικού πολίτη, και δείχνει ότι το ηρωικό ιδεώδες εξακολουθεί να είναι κυρίαρχο. Η υπερβολή στην άσκηση είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας του νέου, ασκούμενου στην πολεμική τέχνη, να γίνει χρήσι-

38 Αυτόθι.

39 Λουκ. 'Ανάχ. 9, 10.

40 Λουκ. 'Ανάχ. 9.

41 Λουκ. 'Ανάχ. 10.

42 Λουκ. 'Ανάχ. 11.

43 Λουκ. 'Ανάχ. 13.

44 Λουκ. 'Ανάχ. 10.

45 Αυτόθι.

46 Λουκ. 'Ανάχ. 12.

47 Λουκ. 'Ανάχ. 28.

μος στην πόλη, σε μια κοινωνία, όπου η προστασία της πατρίδας είναι από τα ύψιστα ιδεώδη.⁴⁸

Η θεώρηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη μεγιστοποίηση της σημασίας της νίκης,⁴⁹ για την οποία δινόταν σκληρή μάχη στους αγώνες, με συνέπεια μερικές φορές το βαρύ τραυματισμό του αντίπαλου. Ο Πausanίας αναφέρει την περίπτωση του Σώστρατου, παγκρατιαστή από τη Σικυώνα, στον οποίο είχε δοθεί η επωνυμία "Ακροχερσίτης", επειδή ακρων του ανταγωνιζομένου των χειρών έκλα, έπιανε δηλαδή τα άκρα των χειρών του αντιπάλου του και τα συνέτριβε, και δεν τα άφηγε από τα χέρια του πριν δει ότι ο αντίπαλός του είχε τελειώς εξαντληθεί.⁵⁰ Ανάλογη περίπτωση ήταν αυτή του Λεοντίσκου από τη Σικελία, παλαιστή, για τον οποίο η πάλη ήταν ό,τι το παγκράτιο για τον Σώστρατο. Ο Λεοντίσκος, όπως και ο τελευταίος, καταβαλεΐν μὲν ουκ επίστασθαι τούς παλαίοντας, νικαν δέ αυτόν κλώντα τούς δακτύλους, δεν ήξερε δηλαδή να νικά τους παλαιστές, αλλά τους νικούσε συνθλίβοντας τα δάκτυλά τους.⁵¹

Παρόμοιες σκηνές βίας περιγράφει ο Αιλιανός για την πυγμαχία, αναφέροντας πως ο Ευρυδάμας ο Κυρηναίος πυγμὴν ενίκησεν, εκκρουσθεὶς μὲν υπό του ανταγωνιστου τούς οδόντας, καταπιών δέ αυτούς, ινα μή αισθηται ο αντίπαλος.⁵² Ο Ευρυδάμας λοιπόν νίκησε στην πυγμαχία. Ο αντίπαλος του έσπασε τα δόντια, εκείνος όμως τα κατάπιε, για να μην το καταλάβει ο άλλος.

Η πυγμαχία, η πάλη και το παγκράτιο αποτελούσαν τα πιο αλγεινά ίσως αθλήματα.⁵³ Ο Φιλόστρατος υποστηρίζει, ότι οι παγκρατιαστές ασχολούνται με ένα επικίνδυνο είδος πάλης,⁵⁴ και πρέπει μεταξύ άλλων να είναι ικανοί σε διάφορους τρόπους στραγγαλισμού. Λυγίζουν αστρα-

48 Πλάτων Πολ. 403 e-404 b, Λάξης 182 a-c, Λουκ. 'Ανάχ. 28, 36-37.

49 Για τη σημασία της νίκης βλ. Γογγάκη Κ., "Το νόημα της Ολυμπιακής νίκης στην κλασική αρχαιότητα", στο: Ο αθλητής στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Αθήνα 2004, Πρακτικά 2ου Επιστημονικού Συμποσίου, Λαμία 4-5 Απρ. 1998, έκδ. Ναυτ. Όμιλου Λαμίας, 1998, σσ. 95-105.

50 Πaus. 6.4.1.

51 Πaus. 6.4.3.

52 Αιλ. Ποικίλη Ιστορία 10. 19.

53 'Αλεγεινή (οδυνηρή, σκληρή, επίπονη), ονομάζει ο Όμηρος την πυγμαχία και την πάλη: Ιλ. Ψ 653, Ψ 701, Οδ. θ 126, πβ. Φιλόστρ. Γυμν. 11. Δεινόν αεθλον το παγκράτιο κατά τον Ξενοφάνη, απόσπ. 2 D, 4-5.

54 Φιλόστρ. Εικ. ΙΙ. 6.3: κενιδννευμένη προσχρονται τη πάλη.

γάλους, στρεβλώνουν χέρια, δίνουν γροθιές και πηδούν πάνω στους αντιπάλους τους. Οι Λακεδαιμόνιοι οι οποίοι εξασκήθηκαν στην πυγμαχία για να μάθουν να αποφεύγουν τα χτυπήματα στο πρόσωπο κατά την ώρα του πολέμου και για να σκληραίνουν το πρόσωπό τους, ώστε να αντέχουν τα χτυπήματα, που δεν θα μπορούσαν να αποφύγουν, με τον καιρό κατάργησαν την πυγμαχία και το παγκράτιο, θεωρώντας ντροπή την ήττα του αθλητή και αιτία συκοφάντησης της Σπάρτης, πως δε διαθέτει άνδρες καρτερικούς και γενναίους.⁵⁵ Οι Ηλείοι, σε αντίθεση με τους Λακεδαιμόνιους απαγόρευαν στο παγκράτιο το δάγκωμα και την εξόρυξη (των ματιών) με τα δάχτυλα, ενώ επέτρεπαν τον στραγγαλισμό.⁵⁶

Ο Γαληνός ειρωνεύεται τους αθλητές του παγκράτιου και της πυγμαχίας για το υπερβολικό πάχος τους, αλλά και για τη βιαιότητά τους. Τά πρόσωπα παντάπασιν αμορφα καί δυσειδή κατέστησαν,⁵⁷ τα πρόσωπά τους δηλαδή έχουν παραμορφωθεί και έχουν γίνει άσχημα. Όταν μάλιστα, συνεχίζει ο Γαληνός, σπάσουν εντελώς κάποιο μέλος τους ή το στρεβλώσουν η τούς οφθαλμούς εκκόψωσι, βγάλουν δηλαδή τα μάτια τους, τότε μπορεί κανείς να δει καθαρά τι είδους ομορφιά τους εξασφαλίζει η ασχολία τους.⁵⁸

Δεν απουσιάζουν και οι περιγραφές υπερ-αθλητών, που διέθεταν υπερφυσικές ικανότητες, και έκαναν αλλα τοιάδε ες επίδειξιν.⁵⁹ Ο παλαιστής Μίλων, ανάμεσα σε άλλα που έκανε επιδεικνύοντας τις δυνάμεις του, έδενε σαν ταινία γύρω από το μέτωπό του σχοινί, κρατούσε μετά την εκπνοή του, και γεμίζοντας με αίμα τις φλέβες του κεφαλιού του, έσπαζε το δεμένο σχοινί στο κεφάλι του με τη δύναμη των φλεβών.⁶⁰ Αυτόν όμως, που οσηδήποτε βία και αν κατέβαλε κανείς, δεν μπορούσε να τον μετακινήσει, ωστόσο τον κατεσπάραξαν τα θηρία.⁶¹ Η μεγάλη εμπιστοσύνη που έδειξε στη δύναμή του ήταν αυτή, που κατά τον Πausanias προκάλεσε τον φριχτό του θάνατο,⁶² γεγονός που ίσως σημαίνει και την παρέμβαση

55 Φιλόστρ. Γυμν. 9, πβ. Φιλόστρ. Εικ. II. 6.3.

56 Φιλόστρ. Εικ. II. 6.3.

57 Γαλην. Προτρεπτικός επί Τέχνας 12.

58 Αυτόθι.

59 Πaus. 6. 14. 6.

60 Πaus. 6. 14. 7.

61 Πaus. 6. 14. 8.

62 Αυτόθι.

της θείας Δίκης στη διαπραχθείσα ύβριν, γιατί ο Μίλων υπερεκτίμησε την ανθρώπινη φύση του και ξεπέρασε τα όρια της εγκράτειας και του μέτρου.

Από τις πιο χαρακτηριστικές όμως σκηνές βίας στους αγώνες, που έφτασε στον ίδιο το θάνατο, είναι αυτή του Αρριχίωνα ή Αρραχίωνα, αθλητή στο παγκράτιο των ανδρών που εθεωρείτο το κάλλιστον των αγωνισμάτων της Ολυμπίας.⁶³ Το ηρωικό ιδεώδες, ήταν τόσο στενά συνυφασμένο στους αγώνες με τη νίκη, που μπορούσε χάριν εκείνης, ο αθλητής να προκαλέσει στον αντίπαλό του όχι μόνο τον θάνατο, αλλά και στον ίδιο τον εαυτό του ακόμη. Ο Αρριχίων κατάφερε όχι απλώς να επιβληθεί του αντίπαλό του, αλλά και να κλέψει τις καρδιές των Ελλήνων θεατών. Το κατόρθωμά του δεν άφησε κανέναν ασυγκίνητο, αφού στέφθηκε για μια ακόμη φορά νικητής, τη στιγμή όμως του θανάτου του, προτιμώντας να πεθάνει τότε ακριβώς που πραγματοποιούσε τη νίκη του.⁶⁴ Ο αντίπαλος του σκέφτηκε να τον σκοτώσει και έβαλε το χέρι του γύρω από το λαιμό του για να του φράξει την αναπνοή, ώσπου ο ύπνος του θανάτου άρχισε να κυριεύει τις αισθήσεις του Αρριχίωνα.⁶⁵ Η ψυχή του όμως του δίνει ακόμη τη δύναμη να αντιδράσει, ώστε να ρίξει κάτω τον αντίπαλό του με τόση βιαιότητα, που ο αστράγαλος του αντιπάλου του βγήκε από τη θέση του, ενώ ο Αρριχίων ξεψυχά. Πέθανε τη στιγμή της νίκης του και ο ελλανοδίκης τον έστειψε νεκρό-νικητή, μέσα σε ένα παραλήρημα του πλήθους. Η σκηνή αυτή δείχνει τη βιαιότητα με την οποία ο αθλητής του παγκράτιου όφειλε να αντιμετωπίσει τον αντίπαλό του, αλλά δείχνει επίσης και την εξύψωση της νίκης, τη μεγάλη δηλαδή σημασία που είχε η κατάκτησή τους, αφού ο αθλητής προτιμούσε ακόμη και το θάνατο, προκειμένου να εξέλθει νικητής. Γι' αυτό και ο Αρριχίων, κατακτώντας με θυσία τη νίκη, θεωρήθηκε ήρωας. Η τέχνη απεικονίζει τη μορφή του με το αίμα του ολοκόκκινο και με άφθονο ιδρώτα,⁶⁶ τη στιγμή που νικητής εις τόν των ολβίων πέμπεται χωρον αυτη κόνει,⁶⁷ αναχωρεί δηλαδή για τη χώρα των μακάρων με την Ολυμπιακή σκόνη ακόμα πάνω στο σώμα του.

63 Φιλοστρ. Εικ. ΙΙ. 6.1.

64 Φιλόστρ. Εικ. ΙΙ. 6.2.

65 Φιλόστρ. Εικ. ΙΙ. 6.4.

66 Φιλοστρ. Εικ. ΙΙ. 6.5.: τό αιμα εν τω ανθει καί ο ιδρώς ακραιφνής τι.

67 Φιλοστρ. Εικ. ΙΙ. 6.2. Ανάλογη περιγραφή του Αρραχίωνα κάνει ο Παισαυσίας 8.40.1-2 για τη νίκη αυτή, που την όφειλε στη δίκαιη κρίση των ελλανοδικών αλλά και στη δική του αρετή.

Κάτι παρόμοιο, να αναγορευτεί δηλαδή νικητής ο νεκρός αθλητής, έγινε και για τον πυγμαίχο Κρεύγα.⁶⁸ Ο Αργείοι έδωσαν το στεφάνι της νίκης των Νεμείων στον νεκρό Κρεύγα, επειδή ο αντίπαλός του παραβίασε τη συμφωνία που είχαν κάνει. Καθώς βράδιαζε και αυτοί ακόμη πυγμαχούσαν, συμφώνησαν μπροστά σε όλους να δώσει ο καθένας ένα χτύπημα στον άλλον.⁶⁹ Τότε ο Κρεύγας χτύπησε τον Δαμόξενο στο κεφάλι, που τον πρόσταξε να σηκώσει το χέρι του, κι όταν εκείνος το σήκωσε τον χτύπησε στο πλευρό με τα δάχτυλα τεντωμένα ίσια. Υπό δέ ακμής των ονύχων και βίας της πληγής τήν χείρα ες τό εντός καθείς και επιλαβόμενος τών σπλάχνων ες τό εκτός ελκων απέρρηξε.⁷⁰ Τα νύχια του δηλαδή ήταν τόσο κοφτερά και το χτύπημα τόσο δυνατόν ώστε το χέρι του χώθηκε μες στο κορμί του Κρεύγα, άρπαξε τα σπλάχνα του και τα ξεριζώσε τραβώντας τα έξω. Ο Κρεύγας ξεψύχησε αμέσως: και ο μὲν τήν ψυχὴν αὐτίκα ο Κρεύγας αφήσιν. Οι Αργείοι όμως απέκλεισαν τον Δαμόξενο, επειδή παρέβη τη συμφωνία κι έδωσε περισσότερα από ένα χτυπήματα στον αντίπαλο, και απέδωσαν τη νίκη στο νεκρό Κρεύγα.⁷¹

Διαφορετική είναι η περίπτωση του Κλεομήδη από την Αστυπάλαια. Αυτός καθώς αγωνιζόταν κατά του Ίγκου του Επιδαύρειου στην πυγμαχία, σκότωσε κατά τη διάρκεια του αγώνα τον αντίπαλό του.⁷² Οι Ελλανοδίκες του καταλόγισαν φόνο και του αφαίρεσαν τη νίκη. Ο Κλεομήδης έχασε τα λογικά του από τη λύπη, και γκρεμίζοντας το στύλο που κρατούσε την οροφή ενός σχολείου στην Αστυπάλαια, προκάλεσε το θάνατο εξήντα μαθητών.⁷³ Για το λόγο αυτό τον σκότωσαν οι πολίτες διά λιθοβολισμού.⁷⁴

Αλλά και στις εκδηλώσεις των θεατών υπάρχουν κάποτε φαινόμενα βίας. Ο Λουκιανός αναφέρει πως ποδοπατιούνται από το συνωπισμό, αρπάζονται μεταξύ τους στα χέρια. Ο γέρο-Περεγρίνος αυτοπυρπολείται στους Ολυμπιακούς αγώνες, ενώ οι παρευρισκόμενοι αδιαφορούν. Έτσι εκδηλώνονται ύβρεις και απειλές χειροδικίας,⁷⁵ και γενικά το αίσθημα της ηθικής κατακραυγής κατά της βίας δεν φαίνεται να ήταν έντονο.⁷⁶

68 Πανσ. 8.40.3.

69 Αυτόθι.

70 Πανσ. 8.40.4.

71 Πανσ. 8.40.5.

72 Πανσ. 6.9.6.

73 Πανσ. 6.9.6-7.

74 Πανσ. 6.9.7.

75 Λουκ. Περί της Περεγρίνου τελευτής, 32, 36-37. Για τις μονομαχίες θανάτου

3. Κοινωνική συνάρτηση της βίας

Από τις παραπάνω μαρτυρίες γίνεται φανερό ότι η βία στα αθλήματα δεν αποτελεί φαινόμενο της σημερινής κοινωνίας μόνο, αλλά και ένα χαρακτηριστικό της αρχαίας εποχής. Στα αρχαία αθλήματα συναντάμε υψηλό βαθμό βίας, σοβαρούς τραυματισμούς, ατυχήματα, ακόμη και περιπτώσεις θανάτου. Ποια είναι όμως η εξήγηση του φαινομένου αυτού; Είναι αναγκαίο, όπως επισημαίνει ο Norbert Elias στο άρθρο του "Sport et violence",⁷⁷ να ιδωθεί το θέμα της βίας α) λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα της αρχαίας κοινωνίας, και επίσης β) συνδέοντας το κοινωνικό φαινόμενο της βίας στα αθλήματα με τα άλλα δομικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Διαφορετικά ελλοχεύει ο κίνδυνος να οδηγηθεί κανείς σε λανθασμένα συμπεράσματα ή μονοσήμαντες προσεγγίσεις.⁷⁸ Ποιοι είναι επομένως οι παράγοντες που επηρεάζουν τα φαινόμενα βίας στα αρχαία αθλήματα και πώς αυτά συνδέονται με τα άλλα χαρακτηριστικά της αρχαίας κοινωνίας;

και τα αιματηρά θεάματα στην αρχαία Ρώμη, που δεν αποτελούν αντικείμενο της εργασίας αυτής, βλ. Σ.Γ. Γιάτση, *Ιστορία της άθλησης και των αγώνων στον Ελληνικό κόσμο κατά τους Ελληνορωμαϊκούς, τους Βυζαντινούς και τους νεότερους χρόνους*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 55-63, Γ. Μουρατίδη, *Ιστορία Φυσικής Αγωγής*, Θεσσαλονίκη 1990, σσ. 375 - 388, Pierre Ligneque, "Ελληνικοί αγώνες, Ρωμαϊκά αθλήματα και αθλήματα της Κεντρικής Αμερικής: η ιδεολογία της αέναης επιστροφής", *Αρχαιολογία* 4 (1982) 14. Βλ. επίσης *Lexikon der Antike*, 6. Auflage, Leipzig 1984, s. Gladiatorenkämpfe, Γογγάκη Κ. "Ο ηττημένος αθλητής" σ. 19 και σημ. 92.

- 76 Ομ. Ιλ. Ψ 676, 695 κε, 728, 815. Στην Ιλιάδα (Ψ 181 κ.ε.), ο Αχιλλέας σκότωσε, πάνω στο θυμό του για το θάνατο του Πατρόκλου, δώδεκα νέους Τρώες. Ο Όμηρος καλεί τους άλλους να συμπονέσουν τον ήρωα για το πάθος του, όμως δεν γίνεται λόγος για αποδοκιμασία του.
- 77 Actes de la Recherche en Sciences Sociales, 6 (1976) Παρίσι, το οποίο απέδωσε στα ελληνικά, ο Α. Ιωαννίδης: "Βία και αθλήματα", *Αρχαιολογία* 4 (1982) 51-52. Βλ. και A. Rauch, "Valeur" et violence dans l' Olympisme, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα "Ο θεσμός των Ολυμπιακών αγώνων", Αρχαία Ολυμπία 3-7 Σεπτ. 1991, έκδ. Ελλην. Κέντρου Έρευνας Αθλητ. Δικαίου, Αθήνα 1993, σσ. 457-462.
- 78 Στο "Μύθος, απάτη και βαρβαρότητα οι Ολυμπιάδες" (Αθήνα 1998) ο Κυρ. Σιμόπουλος υποστηρίζει την άποψη ότι "η συμμετοχή στις Ολυμπιάδες αποτελούσε μόνο μιά βίαιη αναμέτρηση σε βάρβαρα και θανατηφόρα αγωνίσματα που εξευτέλιζαν τον αρχαίο αθλητισμό".

Ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι αυτός του πολέμου. Ο πόλεμος στην αρχαία κοινωνία αποτελούσε τον συνήθη διακανονισμό των υποθέσεων μεταξύ των πόλεων-κρατών, και δομικό στοιχείο της επιβίωσης και αυτοσυντήρησης της αρχαίας κοινωνίας. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την διαμόρφωση του πολεμικού ιδεώδους, που όπως ήταν φυσικό αντανακλούσε σε όλες τις εκδηλώσεις της κοινωνίας. Έτσι και τα αθλήματα, επηρεασμένα από τον τρόπο διεξαγωγής και την τεχνική του πολέμου, είχαν πολεμικό ήθος, και ήταν στενά συνδεδεμένα με τις δραστηριότητες μιας πολεμικής αριστοκρατίας.⁷⁹

Ο αθλητής αποτελούσε επομένως τη συνέχεια του πολεμιστή των ηρωικών χρόνων, καθώς οι αγώνες αποτελούσαν την αδιάσπαστη συνέχεια του ηρωικού παρελθόντος.⁸⁰ Αυτή η αντίληψη είναι τόσο εντονότερη όσο πιο πρώιμη η εποχή και οι συγγραφείς που την αποτυπώνουν στα κείμενά τους. Στον Όμηρο, στην Ιλιάδα, οι αθλητές είναι πολεμιστές, ήρωες του πολέμου, και μάλιστα οι άριστοι αυτών, όπως ο Αγαμέμνων, ο Διομήδης, ο Μενέλαος, ο Αντίλοχος, ο Αίας, ο Οδυσσεύς. Αλλά και πολλά από τα βραβεία ήταν πολεμικά λάφυρα, όπως ο χάλκινος θώρακας⁸¹ το ασημόδετο σπαθί του Ασπεροπαίου,⁸² τα άρματα του Σαρπηδόνα,⁸³ πέλεκεις⁸⁴ και άλλα πολεμικά δώρα.⁸⁵ Οι αγώνες στην Ιλιάδα άλλωστε διαδραματίζονται μέσα σε πολεμικό στρατόπεδο, σε μία "παύση πολέμου" θα λέγαμε. Οι αθλητές που συναγωνίζονται μεταξύ τους είναι ήρωες και βασιλείς, οι επίλεκτοι των πολεμιστών, όπως φαίνεται και από τα ομηρικά επίθετα που τους συνοδεύουν,⁸⁶ τα οποία δείχνουν τη θεϊκή καταγωγή, τη βασιλική ιδιότητα, την ανδρεία, το ήθος, την αίγλη και την αριστεία των ανδρών. Οι αγώνες στοχεύουν, όπως αναφέραμε, στην επίδειξη της "αρετής" του πολεμιστή, και τα αγωνίσματα όπως η οπλομαχία, η τοξοβολία,

79 Elias (Ιωαννίδης Α. σ. 52).

80 Bowra σ. 184, Γογγάκη Κ. "Ο ηττημένος αθλητής", σ. 18.

81 Ομ. Ιλ. Ψ 560.

82 Ψ 808.

83 Ιλ. Ψ 799-800, 809.

84 Ιλ. Ψ 851, 856.

85 Ιλ. Ψ 826-829, 884.

86 Μερικά από τα επίθετα των αθλητών-πολεμιστών στην Ιλιάδα Ψ είναι: αναξ ανδρων (288, 895), αγλαός υιός ανακτος (302), κρατερός (290, 472, 812, 837, 848), μέγας (708, 811, 842), ισόθεος (677), διος (689, 729, 759, 828, 838, 839), μενεπτόλεμος (836, 844), διογενής (723), αντιθέσιος (837), κρείων (354, 887), αριστος (357, 659, 669, 802 και Οδύσεια θ 123, 127).

απόδειξη του ανδρισμού του, γι αυτό οι αγώνες ήταν μετ ανδράσιν άεθλοι,⁹³ δηλαδή μεταξύ ανδρών, οι οποίοι όφειλαν στο στάδιο να αποδείξουν ότι είναι άνδρες άξιοι να νικήσουν.⁹⁴ Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο δεν ήταν κλίμα απόλυτης ευφορίας το κλίμα στο οποίο διεξάγονταν οι αγώνες, αλλά αυτοί συνίσταντο σε "μάχες",⁹⁵ κατά τις οποίες ο αθλητής έπεφτε πάνω στον αντίπαλο ως εχθρός, επί του οποίου έπρεπε οπωσδήποτε να επικρατήσει.⁹⁶ Η μαχητικότητα των αθλητών για τη νίκη αποτελούσε παράδειγμα της συμπεριφορά τους στον πόλεμο, όταν επρόκειτο για τη σωτηρία της πόλης.⁹⁷

Αυτός είναι και ο λόγος εξάλλου της υπερβολικής άσκησης.⁹⁸ Η πίστη στην ανώτερη αξία των πολεμικών αθλητών στηριζόταν στο σκεπτικό ότι οι περισσότεροι ανδρείοι μπορούν να χρησιμεύσουν εναντίον των εχθρών.⁹⁹ Στη Σπάρτη μάλιστα, όπου η άσκηση των νέων έφτανε σε μαστιγώσεις κατά τις οποίες έτρεχε το αίμα τους από τα χτυπήματα, οι γονείς που παρευρίσκονται όχι μόνο δεν λυπούνται, αλλά απειλούν τα παιδιά τους, αν τα δουν να μην αντέχουν τα χτυπήματα, και τους ζητούν να δείξουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντοχή στους πόνους και το βασανισμό.¹⁰⁰ Τέτοια είναι εκεί η πίεση του κοινωνικού περιγύρου, ώστε πολλοί προτίμησαν να πεθάνουν επάνω στην άσκηση, παρά να δείξουν αδυναμία και να φανούν μπροστά στους συγγενείς τους ότι απέκαμαν.¹⁰¹ Η σκληραγωγία στην άσκηση είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής αντίλη-

93 Ομ. Οδ. θ 214.

94 Φλ. Φιλόστρ. Απολλ. Τυαν. 5. 43: Ιτε ες τό στάδιον, καί γίγνεσθε ανδρες οιοι νικαν.

95 Bowra σ. 183, βλ. Γογγάκη Κ. "Ο ηττημένος αθλητής στον Πίνδαρο", σ. 18 και σημ. 51.

96 Πίνδ. Ισθμ. 4. 52, βλ. Γογγάκη Κ. "Ο ηττημένος αθλητής" σ. 17.

97 Λουκ. Ανάχ. 36.

98 Λουκ. Ανάχ. 28.

99 Τυρτ. Ελεγεία 6-7 D, 9 D. Πλάτ. Λάχης 182 c, Πολιτεία 404 a-b. Νόμοι 796 d. Πρωτ. 326 c. Λουκ. Ανάχ. 36-38. Η αξία των πολεμικών αθλητών φαίνεται κυρίως στις πινδαρικές ωδές και στα Ηλειακά του Πausανία (6.1.1 κε). Βλ. και Κουμάκη Γ., "Αμφισβήτηση των αθλητικών αγώνων", Πρακτικά διεθνούς συνέδριου με θέμα "Ο θεσμός των Ολυμπιακών αγώνων", Αρχ. Ολυμπία 3-7 Σεπτ. 1991, έκδ. Ελλην. Κέντρου Έρευνας Αθλητ. Δικαίου, Αθήνα 1993, σσ. 388-390.

100 Λουκ. Ανάχ. 38.

101 Αυτόθι.

τουργούν και τα αθλήματα, αλλά την επιτρέπει στις διακρατικές σχέσεις.¹²⁷ Την επιτρέπει επίσης στις σχέσεις κράτους και πολίτη, όταν πρόκειται βέβαια για την αυτοσυντήρηση του πρώτου. Οι περιορισμοί στα θέματα της σύγχρονης βίας, όπως επισημαίνει ο Elias, δεν είναι ένδειξη φυσικής ανωτερότητας των "πολιτισμένων" κρατών μας, ούτε οφείλεται σε αιώνια χαρακτηριστικά φυλετικής ή εθνικής υπόστασης. Είναι απλά μία όψη ενός ιδιαίτερου τύπου κοινωνικής ανάπτυξης που έχει ανάγκη από έναν πιο ισχυρό κοινωνικό έλεγχο της βίας και μία αντίστοιχη διαμόρφωση της συνείδησης.¹²⁸ Η μορφή της σύγχρονης βίας στους αγώνες έχει αντικαταστήσει αυτήν της σωματικής ρώμης με άλλες, όπως ο χουλιγκανισμός, η οπαδοποίηση, τα αναβολικά, τα τεράστια χρηματικά οφέλη, η επιδίωξη του ατομικού πλούτου, και τελικά η υποκατάσταση του αθλητικού ιδεώδους με τη διαφήμιση και το κέρδος. Όλα αυτά τα φαινόμενα αποτελούν μορφές βίας στον σύγχρονο αθλητισμό.

127 Elias (Ιωαννίδης Α. σ. 52).

128 Elias ό.π.